

Streszczenie popularnonaukowe

„Ej, nie sami bywali Dantowie, panowie profesorowie!” - przypominał, a może upominał Julian Tuwim w wierszu *Ex Oriente* w roku 1954, i dodawał: „Nie samych Latynów i Greków – skosztować by wam Uzbeków!”. Autor *Kwiatów polskich* wspierał w ten sposób ważną zasadę polityki kulturalnej PRL, w myśl której, po pierwsze, dziedzictwo poezji tworzonej na wschód od żelaznej kurtyny było równie cenne artystycznie, co tradycja grecko-rzymska, tym samym dostarczając oręża w zimnowojennych zmaganiach o polityczne i kulturowe wpływy ZSRR; po drugie zaś: poezja epicka była cenna szczególnie, jako twórczość *par excellence* ludowa, przekazywana ustnie, a dzięki temu prawdziwie egalitarna i wyrażająca żywotne interesy tej klasy. Gra toczyła się także o coś więcej: epos to gatunek, który towarzyszy ludzkości w momentach przełomowych, służąc przechowaniu pamięci o najważniejszych dla różnych wspólnot wydarzeniach i tradycjach, a także reprezentując jej ideały w osobie bohatera epickiego. To reprezentacja świata i projekcja sposobu, w jaki dana wspólnota chce ten świat zamieszkiwać.

Celem projektu jest kompleksowe opisanie funkcjonowania tego gatunku w literaturze polskiej XX wieku, uwzględniające kontekst zmian politycznych i społecznych, do których w tym czasie dochodziło w skalach narodowej, regionalnej i globalnej. Badania będą polegały na krytycznej analizie dyskusji na temat eposu na łamach prasy polskiej w tym okresie, uwzględniającej zwłaszcza recepcję powstałych wówczas utworów o ambicjach epickich (takich jak *Noce i dnie* Marii Dąbrowskiej czy *Kamień na kamieniu* Wiesława Myśliwskiego) oraz przekładów i parafraz eposów przednowoczesnych pochodzących z różnych stron świata. Zanalizowane zostaną także autokomentarze autorów i tłumaczy oraz komentarze, którymi opatrywali oni publikowane przez siebie teksty (wstępy, posłowania, tytuły, śródtytuły, przypisy itp.). Co ciekawe, autorami nowoczesnych eposów, przekładów i parafraz tekstów starożytnych bywały te same osoby, szczególnie zaangażowane w popularyzację tego gatunku. Prace kilkorga tego typu autorów zostaną szczególnie uważnie przeanalizowane (Antoni Lange, Józef Wittlin, Robert Stiller, Wanda Markowska).

Analizy i interpretacje ich wyników, korzystające zarówno z tradycyjnych narzędzi literaturoznawczych (analiza stylistyczna i retoryczna, kulturowa teoria gatunku, socjologia literatury i in.), jak i najnowszych koncepcji z zakresu analizy dyskursu, komparatystyki, antropologii literatury i studiów kulturowych, pozwolą zrekonstruować historię eposu w nowoczesnej kulturze polskiej, uzupełniając zarazem lukę w dotychczasowych badaniach nad tym gatunkiem, które rzadko wykraczały dotąd poza okres romantyzmu. Historia gatunku zostanie przy tym wpisana w globalne procesy cywilizacyjne, takie jak dekolonizacja i sekularyzacja. Zarówno bowiem próby tworzenia przez autorów polskojęzycznych „nowoczesnych tekstów świętych” – jak określił współczesne próby epickie włoski badacz Franco Moretti – jak i przekłady eposów świata (przeważnie archaicznych, nasyconych mitologią spoza kręgu kultury judeochrześcijańskiej) można interpretować jako działanie sprzężone z procesami sekularyzacyjnymi, które w Polsce zachodziły w specyficznych warunkach, związanych z odzyskaniem suwerenności państwowej w 1918 roku po długiej przerwie, krwawym przebiegiem II wojny światowej oraz programowym ateizmem powojennego porządku politycznego. Przekłady i parafrazy tekstów fundatorskich dla kultur odległych od tradycji grecko-rzymskiej i podporządkowanych w okresie kolonizacji jej wpływowi, są z kolei uwikłane w te skomplikowane relacje i często noszą znamiona orientalizmu (w rozumieniu Edwarda Saïda) lub internacjonalizmu w duchu sowieckim (to przypadek m.in. Tuwima).

Projekt pozwoli sprawdzić i zniuansować hipotezę, w myśl której podobnie jak przekłady Homera fundowały początki wernakularnej polszczyzny a powstanie *Pana Tadeusza* legitymizowało prawo do samostanowienia wspólnoty polsko-litewskiej, tak w dobie odzyskanej niepodległości przekłady mezopotamskiego *Gilgamesza*, hinduskiej *Ramajany* i perskiego *Szahname* włączały Polskę do grona globalnej wspólnoty kulturowej. Podobną, choć też w znaczący sposób odmienną intencją towarzyszyła powojennym tłumaczom gruzińskiego *Witezia w tygrysięj skórze* i armeńskiego *Dawida z Sasunu*, tudzież autorkom, które na potrzeby czytelnika dziecięcego parafrazowały fińską *Kalewalę* czy rosyjskie byliny.

Dzięki uwzględnieniu najnowszych, komparatystycznych badań nad eposem jako gatunkiem transnarodowym oraz perspektywy postkolonialnej i postsekularnej projekt przyczyni się także do umiędzynarodowienia polskiego literaturoznawstwa, a także włączy w trwający proces wpisywania historii polskiej literatury w kontekst literatury światowej.